

**СПРИЙМАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ПРАВДИ ЧЕРЕЗ ГУМАНІСТИЧНУ СПРЯМОВАНІСТЬ
ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ (ЗА РОМАНОМ В.БАРКИ „ЖОВТИЙ КНЯЗЬ”)**

У статті розглядається проблема сприймання художньої правди через гуманістичну спрямованість твору (за романом В.Барки „Жовтий князь”).

Ключові слова: гуманізм, гуманістична спрямованість, художнє сприймання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... У сучасних умовах, коли різко зростає роль особистості, самостійності людини, її суб'єктивних якостей і творчого потенціалу, в центр виховного процесу висувається гуманістична орієнтація. Поза сумнівом, значною мірою розв'язанню цієї проблеми сприяє література.

А кожна епоха, залежно від її специфіки та домінування певних поглядів, закономірно вносить свої корективи до проблеми гуманізації, авторської позиції в художньому творі. Щоб студенти на заняттях з літератури розкривали гуманістичні критерії, треба щоб вони зрозуміли своєрідні маркери, за якими приховується категорія гуманізму у тексті.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема художнього сприймання завжди була в полі зору педагогічної науки. Їм присвятили свої роботи психологи, педагоги, методисти. Завдячуючи працям П.М.Якобсона, Л.С.Виготського, І.О.Синиці, Н.Й.Волошиної, Є.А.Пасічника, В.В.Халіна, ми отримали можливість дослідити процес сприймання літературних творів та їх специфіку, навчилися пізнавати мистецтво, розуміти і сприймати художню правду літературного твору [4].

Формування цілей статті... Метою даної статті є теоретичне обґрунтування дослідження тексту на предмет гуманістичної змістовності.

Виклад основного матеріалу... „Що більше я думаю, то більше переконуюсь, що нема нічого художнішого за любов до людей” – ці слова видатного французького живописця Ван Гога міцно пов'язують дві категорії – „гуманізм” і „художність” [1].

Немає сумніву у тому, що одним із базових змістових критеріїв художності творів є їх гуманістичний потенціал. Усі ж – без винятку – класики світової літератури є гуманістами.

Вочевидь, людство свідомо, а то й підсвідомо – на рівні інстинкту самозбереження, – відчуває духовну потребу у творах із потужним гуманістичним потенціалом. Таким чином зумовлюється аксіологічна значущість гуманістичного потенціалу в літературі, яка безпосередньо впливає на формування гуманістичних переконань, моральних і громадянських ідеалів, духовно збагачує студентів. Сам процес виявлення та аналізу художніх смислів має відбуватися у найтіснішому зв'язку з виявленням механізму їх породження. Йдеться про рецептивну поетику, яка базується на психології художнього сприймання. Так, аналізуючи роман В.Барки „Жовтий князь”, звертаємо увагу на змістовий та поетичний аналіз гуманістичної проблематики. У творі зображено українську селянську родину Катранників у період голодомору 30-х років ХХ століття на Україні. Саме вона символізує образ добра і є першою складовою опозиції „людина – влада”. Перед читачем постає картина руйнації світової селянської родини, члени якої один за одним гинуть від голоду.

Як після першого прочитання твору, так і після детального системного аналізу образів роману можна упевнено стверджувати, що образ кожного члена сім'ї створювався як образ доброї, порядної, високоморальної особистості.

І саме тому родину Катранників без перебільшення можна назвати ідеальною. Споглядання ідеалу, його осмислення породжують глибоке естетичне враження, читач переживає стан емоційного піднесення, захоплення. На думку П.Симонова, „...головне у художньому творі – це той позитивний ідеал, який присутній при відтворенні навіть непривітних, дисгармонійних, ворожих людині сил” [5].

Ідеальна родина Катранників протиставляється недосконалій дійсності, стає суб'єктом пошани. Саме тому руйнування, знищення світлої, сповненої моральних позитивів родини Мирона Даниловича не ворогами, не під час війни, а саме владою, яка задумала і по-диявольськи втілила в життя голодомор, викликають у читача емоційні стани образи, обурення та гніву.

Звертаємо увагу і на те, що образ ідеальної, гармонійної родини Катранників є цілісним. Зображуючи кожного з членів родини, автор створив завершену систему образів. Усі засоби „працюють” на кінцевий результат – створюють цілісний образ кожного з Катранників та родину в цілому.

Тут же аналізуємо образ Зла як образ тоталітарної влади, що знищувала селянство з допомогою штучно організованого голоду. Цей образ добре розроблений. Він розмаїтий, системно нюансований, сповнений комплексом складних символів. У романі влада структурована таким чином:

1. Жовтий князь: а) образ радянського вождя; б) узагальнений образ тоталітарної системи – образ Зла, що матеріалізується у постаті звіра.

2. Урядові чиновники: а) координатори влади, що перебувають на владній вершині – „головні з Москви”; б) партійці – представники Москви, що живуть у містах („шишки” у чорношкірих кашкетах, партійщина високого рангу”).

3. Намісники влади на місцях: а) партійці, яких присилають із центру – „саранча із столиці”; б) активісти, що формують загони на місцях; в) комсомольці, піонери; г) власне селяни, які підкорилися; йдеться про показову для тоталітарної системи аморфну категорію людей, яких Василь Барка називає „ті, хто голосує за”.

Василь Барка майстерно передає атмосферу жорстокості, негуманного ставлення до людей. Поступове знищення цієї сім’ї тоталітарною владою драматизує твір, до краю загострює конфлікт між Добром і Злом, викликаючи відтак тривалу у часі, постійно пульсуючу трагічну емоцію. І то є не тільки емоція жаху, ні. Художність ґрунтується на інтелектуальній емоціональності, якої домагався автор „Жовтого князя”.

Сутність конфлікту, що є втіленням боротьби Добра і Зла, можна назвати абсолютним. Протистояння Добра і Зла еквівалентне електричним протилежним зарядам. Зіткнення цих сил генерує потужний заряд художньої енергії. Споглядання трагедії українського селянства, яку системно відображено у „Жовтому князі”, викликає у читача ряд емоційних станів, що ведуть його до катарсисного потрясіння та духовного очищення.

Гармонія родини Катранників багато в чому ґрунтується на дотриманні християнських цінностей. Введення християнської лінії посилює гуманізм твору, – що і стає одним із джерел художності „Жовтого князя”.

За Баркою, основа християнської релігії – вірування у Христа, який дарує всім любов, прощення та надію на вічне життя. Істину, твердить письменник, можна пізнати через віру, і саме істина дає любов, мудрість, спокій та надію. Храм віруючих зруйнувати неможливо, бо це не лише архітектурна споруда, але духовний субстрат, що міститься у серці кожної віруючої людини. Віра є могутньою моральною зброєю, здатною перемогти усе: „Хто з вірою в істину Христа, той – людина „святої правди”, як любив казати Шевченко, беручи слова з Євангелії, а ця правда перемагає смерть, гріх і всяке рабство навіки”. Християнський мотив у творі Барки засвідчує необхідність віри у людині, її значущість якраз і полягає у ствердженні людяного у людині.

А катарсис є емоційним потрясінням, яке викликане трагічними подіями, що відображені у даному творі.

Сильне емоційне потрясіння призводить до духовного, морального очищення читача, сповнює його душу надією.

Поетика катарсису тут ґрунтується на кількох базових позиціях: на високому ступені драматизації твору, що змушує читача пережити низку афектів; на певному поштовху, який детермінує фінальний катарсисний спалах, який у „Жовтому князі” породжується образом світлого ореола, що почав випромінюватися врятованою Катранником церковною чашею.

На цій основі визначаємо, як гуманістична спрямованість роману впливає на формування особистості.

„Жовтий князь”, у свою чергу, є глибоко релігійним твором, сповненим християнських мотивів і символів. Основа християнської релігії – вірування у Христа, який дарує всім любов, прощення та надію на вічне життя.

Віра є могутньою моральною зброєю, що здатна перемогти все.

У даному творі віра допомагає вистояти і не скоритися, не втратити людське в людині. Тут гуманізм підноситься до абсолюту. Одна з центральних заповідей християнства, адептом якого є Василь Барка, закликає: „Люби ближнього!”.

Центральною опозицією є змістове відношення „людина – влада”. Людина – Добро, влада – Зло. І „людина” і „влада” виступають як два потужні художні поля, які перебувають у конфлікті з високим рівнем драматизації.

Висновки... Отже, саме такі твори викликають у читача гострі емоційні переживання, допомагають усвідомити правдивість зображення подій. Але стати співавтором читач зможе лише тоді, коли сприйме те, що приховано у тексті, увійде в його образно-художній зміст і зможе по-своєму, не відходячи від життєвої правди, тлумачити написане.

Все, що пов’язано зі ствердженням людяного у людині, що возвеличує людину, що захищає її особистість, прагне їй допомогти, наділене особливою здатністю збуджувати емоційну сферу читача, розкриваючи йому красу людяності, красу гуманістичного чину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ван Гог В. Письмо. – М., 1968 – С.8.
2. Волошина Н.Й. Наукові основи методики літератури. – К.: Ленвіт, 2002 – 343с.
3. Дзюба І. Між культурою і політикою. – К., 1998. – С.36.
4. Пасічник С.А. Методика викладання літератури в середніх навчальних закладах. – К.: Ленвіт, 2000 – 383с.
5. Симонов П.В. Что такое эмоция? – М., 1968. – С.75.

Аннотация

Г.А. Дорош

В статье рассматривается проблема восприятия художественной правды путем гуманистического направления произведения (по роману В.Баркы „Желтый князь“).

Ключевые слова: гуманизм, гуманистическая направленность, художественное восприятие.

Summary

H.O.Dorosh

The problem of accepting of fiction truth by means of humanitarian direction of the work (on the novel „Yellow Prince” by V.Barkey) is studied..

Key words: humanism, humanistic direction, artistic accepting.

Дата надходження статті

„15” січня 2008 р.

УДК 373.5 (477.75)

Е.Р.ЗАРЕДИНОВА,
кандидат педагогічних наук
(м.Сімферополь, АР Крим)

**ВИХОВНИЙ ТА КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ
ВЗАЄМИН У КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ СІМ'І**

Стаття присвячена проблемі формування морально-ціннісних взаємин батьків і дітей в історії кримськотатарської педагогіки. У роботі проаналізовано філософські, психолого-педагогічні та крос-культурні аспекти досліджуваної проблеми. Розкрито розвиток педагогічних ідей і сімейного виховання кримських татар в науці. Розроблено критерії і показники сформованості морально-ціннісних ставлень батьків і дітей. Визначено виховний потенціал кримськотатарської сім'ї й обґрунтовані її морально-ціннісні традиції і особливості формування взаємин батьків і дітей у кримськотатарській педагогіці.

Ключові слова: батьки, діти, виховання, морально-ціннісні взаємини, крос-культурні зв'язки, кримськотатарська сім'я, технології виховання, школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Виважена державна політика України щодо етноменшин має незаперечне значення і для кримськотатарського народу, який гостро потребує реабілітаційних заходів як щодо окремої особистості, так і сім'ї як основного осередку суспільства.

Сучасна кримськотатарська сім'я перебуває у пошуках ефективних шляхів розв'язання проблем освіти та виховання дітей, які передбачають формування таких внутрішньосімейних взаємин, які давали б їй можливість вижити і реалізуватися в нових соціально-економічних умовах, зберегти національні особливості, виховувати молодь на духовних і моральних цінностях свого народу.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Цілі виховання нових культурних, моральних і духовних цінностей, зміцнення традицій виховання дітей у кримськотатарській сім'ї відображені у Конституції України, законах України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про загальну середню освіту” та „Про позашкільну освіту”, Державних програмах України та програмах АР Крим, зокрема „Яшлыкь – миллет ишанчы. Молодь – надія нації”, „Халкь темели – кьоранта. Сім'я – основа нації”.

Слід відзначити, що теоретичні основи виховання дітей у сучасній кримськотатарській сім'ї тісно пов'язані з гуманістичним напрямом тюркської філософсько-педагогічної спадщини. Найповніше ці ідеї представлені в працях філософів, мислителів і педагогів Д.Азadı, А.Акаева, М.Бедиля, А.Джамі, А.Дехлеві, А.Доніша, У.Кей-Кавуса, А.Нізамі, О.Хайяма, Н.Хісрава, А.Хорезмі, А.Фарабі та ін., а також видатних кримськотатарських мислителів і педагогів – А.Айвазова, І.Гаспринського, А.Гірайбая, У.Іпчи, А.Кадрі-заде, А.Лятіф-заде, М.Нузета, А.Одабаша, С.Озенбашли, А.Чергеева, Б.Чобан-заде.

Розвиток основоположних гуманістичних ідей виховання дітей у кримськотатарській родині в нових умовах дістав відображення у працях Г.Ашурова, І.Мумінова (мораль як філософська категорія і